

- VALENTINE, D.H. 1962. Aspidiaceae. Flora Europaea 1, P. 20-22. Cambridge.
- VANNEROM, H. ET AL, 1973. Verspreidingskaartjes van Limburgse pteridophyta. Natura Limburg 71, P. 492-597.
- VOLLMANN, F., 1914. Flora von Bayern. Stuttgart.
- WESTHOFF, V. & A.J. DEN HELD, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Zutphen.
- WESTHOFF, V., P.A. BAKKER, C.G. VAN LEEUWEN, E.E. VANDER VOO & I.S. ZONNEVELD, 1973. Wilde Planten, deel 3. Uitg. Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.
- WEVER, A. DE, 1915. Lijst van wildgroeïende en enige gekweekte planten in Zuid Limburg. Jaarboek 1915 van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p 88.
- WILLDENOW, K.L., 1810. Linnaeus Species Plantarum, Tom. 5, 5e druk. BERLIJN.
- WOYNAR, H., 1913. Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins Steiermark 49, p. 181.

DE EUROPESE KANARIE ALS BROEDVOGEL IN LIMBURG

door: F. Hustings

Inleiding

De Europese Kanarie is een soort die zich vanuit zijn oorspronkelijke broedgebied, de landen om de Middellandse Zee, heeft uitgebreid in noordelijke en oostelijke richting. Volgens Mayr (in: Olsson 1969) ging de kolonisatie in noordelijke richting oorspronkelijk uit van twee centra: het Rijndal ten westen van de Alpen en het Donaudal ten oosten hiervan. Spoedig volgde echter een opmars over een breder front, waarbij eerst vooruitgeschoven posten in optimale biotopen bezet werden; pas later werd het tussenliggende "niemandsland" opgevuld. Factoren die de uitbreiding konden bemoeilijken waren de aanwezigheid van gebergten, grote open vlakten en zeeën.

Opvallend is, dat de expansie in noordoostelijke richting sneller ging dan die in noordwestelijke rich-



Broedgebied van de Europese Kanarie (naar Sharrock, 1976)

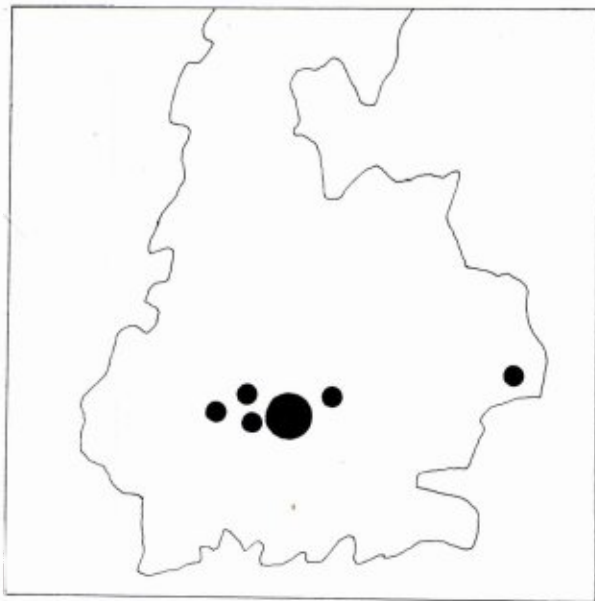


ting; zo duurde het 55 jaar voordat de afstand Mainz Keulen overbrugd was (een afstand van 150 km), dit, terwijl de afstand Ojcov - Dantzig (500 km) in slechts 40 jaar opgevuld werd.

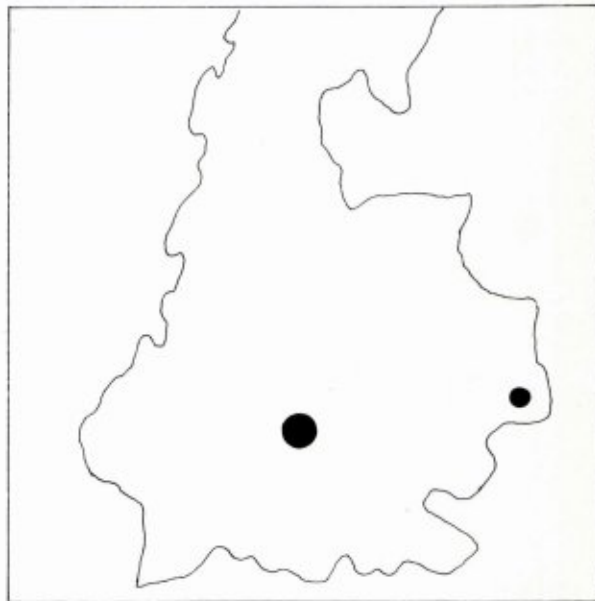
In fig. 1 is de opmars van de Europese Kanarie te zien. Het broedgebied blijkt tegenwoordig een groot deel van Europa te omvatten. De recente stand van zaken in de ons omringende landen en Nederland kan als volgt worden samengevat:

In Groot-Brittannië is het aantal waarnemingen

Broedplaatsen van de Europese Kanarie in Zuid-Limburg, 1922-1960, met maximale aantallen opgegeven broedparen per gemeente (naar Hens, 1965).



a) 1922 - 1930



b) 1930 - 1940

sinds ca. 1960 toegenomen; vanaf 1967 broedt de soort er, zij het in zeer klein aantal. (Sharrock, 1976).

In België werd het broedbestand in 1967 geschat op ± 750 paren; er werd bij vermeld dat ze er "traag maar zeker" toeneemt. (Lippens, 1967)

In Frankrijk broedt de Europese Kanarie tegenwoordig vrijwel overal, maar dit is niet altijd zo geweest: in het noordwesten vestigde ze zich pas vanaf ca. 1958. Ze ontbreekt alleen nog plaatselijk in Artois, Bretagne en langs de Noordzeekust. (Yeatman, 1976).

In Duitsland ontbreekt de soort alleen nog plaatselijk in het uiterste noordwesten. (Rheinwald, 1976).

In Nederland werd de Europese Kanarie in 1970 omschreven als een schaarse broedvogel (50-250 broedparen), hoofdzakelijk in Zuid-Limburg, Overijssel en bij Haarlem. (Avifauna van Nederland, 1970). Sinds dat jaar werden ook nog elders (kleine)

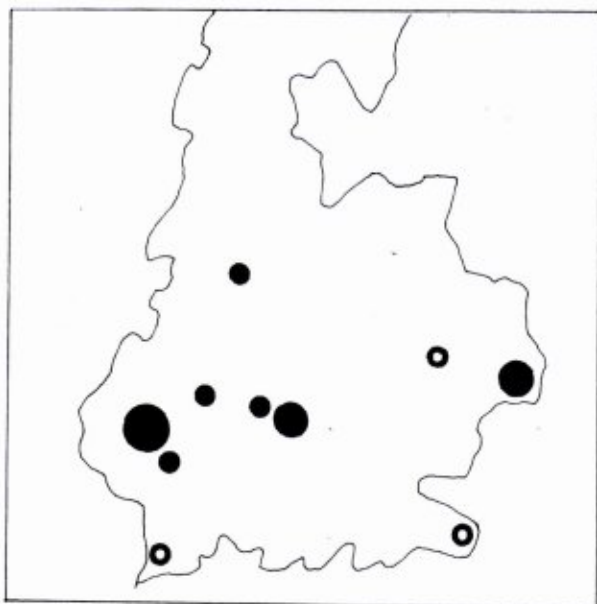
concentraties gevonden, bijvoorbeeld aan de randen van de Veluwe. (Van den Bergh, 1978).

In dit artikel zal ik me beperken tot de situatie in Limburg.

1. Historische gegevens

Het eerste broedgeval voor Limburg en tevens voor Nederland werd vastgesteld in 1922 te Kerkrade; dit was iets wat de ornithologen uit die tijd al enige tijd hadden zien aankomen daar de Europese Kanarie sinds ongeveer 1880 "gaandeweg minder zeldzaam" geworden was, en vanaf ongeveer 1910 zelfs een "gewone verschijning" in het voorjaar was, althans in Limburg. (Hens, 1921).

Na 1922 stapelden de broedgevallen zich in rap tempo op, waarbij de steden Valkenburg en Maastricht als bolwerken fungeerden. Net als elders in Europa werd echter geconstateerd dat de soort aan fluctuaties onderhevig was: periodes met toename

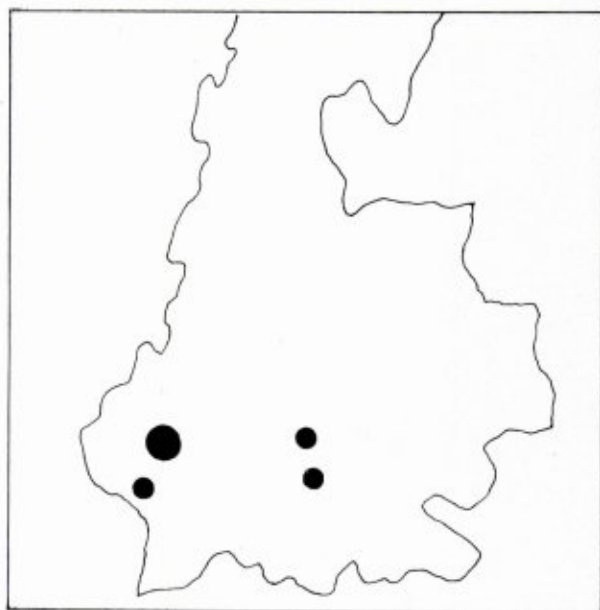


c) 1940 - 1950

- 1-3 paren
- 4-10 paren
- meer dan 10 paren
- mogelijke broedplaats

wisselden af met periodes met afname of stabilisatie. Het reconstrueren van deze fluctuaties is vrij gecompliceerd, niet alleen door het zeer beperkte aantal vaste waarnemers uit die tijd, maar ook door het feit dat de situatie lokaal sterk verschillend zijn kon: zo nam Hens in 1949 in Valkenburg geen Europese Kanarie waar terwijl ze dat jaar voor Maastricht als "talrijk" werd omschreven.

Wanneer men echter alle gegevens die Hens in zijn Avifauna verwerkte bijeenzet, wordt er toch wel een



d) 1950 - 1960

- 1-3 paren
- 4-10 paren
- > 10 paren
- mogelijke broedplaats

bepaalde tendens zichtbaar: eerst een sterke toename in de jaren twintig in Valkenburg en omgeving; vervolgens een afname in de dertiger jaren gevolgd door een herstel in de veertiger jaren toen in goede jaren enkele tientallen paren in Limburg gebroed zullen hebben: in 1943 werd het broedbestand in Maastricht geschat op ongeveer 20 paar, terwijl de soort toen ook broedde in Kerkrade, Valkenburg, en Heer, en mogelijk ook in Tegelen en Heerlen. Vanaf het midden der vijftiger jaren, moge-

lijk eerder, werd duidelijke afname geconstateerd, zodat Hens in 1965 slechts 3 recente broedplaatsen kon vermelden: Maastricht, Tegelen en Roermond. Het aantal waarnemingen dat na 1965 gepubliceerd werd bleef tot ca. 1973-1974 gering; daarna namen ze weer sterk toe.

Om de fluctuaties wat aanschouwelijker te maken heb ik in fig. 2 de door Hens opgesomde gemeentes met waarschijnlijke, zekere en mogelijke broedgevallen weergegeven. De jaren veertig springen er duidelijk uit.

2. De recente toename

De heer H. Maeghs schatte het aantal broedparen in Tegelen tussen 1960 en 1973 op jaarlijks 10 à 15 paar; vanaf 1974 tot en met 1978 nam dit aantal toe tot 30 à 40 paar. (schr. med.)

In dezelfde tijd nam het aantal broedparen in Heerlen toe van 1 à 2 in 1973 tot meer dan 25 in 1978. (eigen waarn.)

Ook op vele andere plaatsen werd in dezelfde tijd toename geconstateerd; wel moet bedacht worden dat omstreeks die tijd het SOVON project van start ging waardoor meer en intenser naar broedvogels gekeken werd als voorheen.

Gedeeltelijk kan de toename wat geflatteerd zijn door vermeerdering van de aantallen waarnemers. Op plaatsen waar al langer aan vogelstudie gedaan wordt geldt dit natuurlijk niet, zodat, gelet op o.a. de gegevens van Tegelen, er toch zeker sprake moet zijn geweest van een belangrijke en reële populatieuitbreiding.

Dit wordt ook wel aangetoond door het feit dat nog steeds nieuwe plaatsen gekoloniseerd worden; zo broedden er in een park te Brunssum in 1975 en 1976 geen Europese Kanaries maar vanaf 1977 jaarlijks enige paren.

3.1. Het broedbestand in Zuid-Limburg: methode

Om een indruk te krijgen van de huidige stand van zaken werd een aantal goed met de locale situatie bekende waarnemers gevraagd de hun bekende "zekere" en "waarschijnlijke" broedparen uit de jaren 1976 t/m 1978 in te tekenen op een kaart. Onder "zekere" broedgevallen wordt verstaan:

voederende en/of alarmerende paartjes. Onder "waarschijnlijke" broedgevallen wordt verstaan: alle zangposten uit de maanden mei, juni, en juli. Daarnaast werden nog gegevens ontvangen na een oproep daartoe in het eerste nummer van "In Vogelvlucht", alsmede uit het SOVON archief.

Op grond van de binnengekomen gegevens werd de bijstaande verspreidingskaart geconstrueerd en een schatting van het aantal broedparen gedaan.

Tegen de gevolgde methode zijn enkele bezwaren in te brengen, zoals:

- a) Het preciese aantal broedparen in een gebied is vaak moeilijk vast te stellen daar de mannetjes nogal eens van zangpost veranderen en soms over flinke afstanden baltsvluchten kunnen uitvoeren.
- b) Volgens o.a. Bannerman (geciteerd door Hens, 1965) zou de Europese Kanarie weinig plaatsrouw zijn; dit zou dus betekenen dat bijvoorbeeld een in 1976 vastgestelde broedplaats niet per definitie ook in 1978 bezet hoeft te zijn geweest.
- c) Niet alle zangposten in mei hoeven betrekking te hebben gehad op broedvogels daar nog tot laat in mei doortrek verwacht kan worden.
- d) Volgens een mededeling in *British Birds* 67: 517 is in de Provence geconstateerd dat ook de vrouwtjes wel eens zingen (opmerking overgenomen in *Limosa* 50:59).

Tegenover deze reserves kan het volgende ingebracht worden:

- ad a) Wanneer een schatting is opgegeven, is steeds het laagste aantal aangehouden.
- ad b) Met de plaatstrouw valt het wel mee: van 8 territoria die mij in 1974 in Heerlen bekend waren, bleken er 6 nog steeds in 1978 bezet te zijn; de andere 2 waren door het met de grond gelijk maken van enkele fraaie oude tuinen onmogelijk geworden; wel bleken er in de omgeving nieuwe plaatsen bezet te zijn.
Een aantal andere territoria in Wylre, Simpelveld en Valkenburg zijn eveneens gedurende de hele periode 1974-78 bezet geweest.
- ad c) Tegenover dit argument staat de wetenschap dat heel wat broedvogels al in april aankomen en dan ook zingen (ook Hens, 1965, noemt een groot aantal aprilwaarnemingen op de broedplaatsen). Waarnemingen van zingende mannetjes in april op plaatsen die later niet meer bezocht werden (en dus ook niet in het overzicht opgenomen werden), kunnen dus voor een deel betrekking hebben gehad op broedvogels.

- ad d) Voor zover mij bekend is dit in Limburg nog niet geconstateerd; het lijkt me dan ook voorlopig geen algemeen verschijnsel.

Verder kan nog opgemerkt worden dat er door de waarnemers niet speciaal naar Europese Kanaries gezocht is, en dat een vrij groot aantal potentieel geschikte biotopen niet bezocht zijn. De gevonden aantallen zullen mijns insziens dan ook eerder een onderschatting dan een overschatting van het werkelijke bestand zijn.

3.2. Resultaten

In totaal werden zo'n 150 à 160 waarschijnlijke en zekere broedgevallen opgegeven. Zoals op fig. 3 te zien is doen zich grote concentraties voor in de steden Maastricht, Valkenburg en Heerlen. Voor Maastricht en Valkenburg is dit een traditionele situatie; voor Heerlen is zij nieuw.

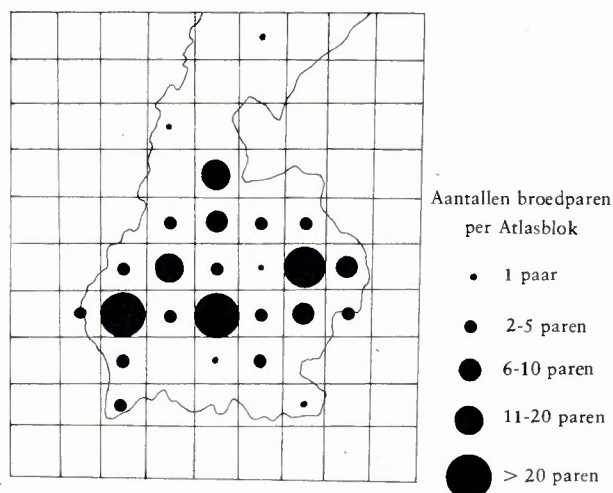
Om een indruk te geven van de plaatsen waar Europese Kanaries verwacht kunnen worden, heb ik geprobeerd om 107 territoria uit de jaren 1976-78 uit te splitsen naar biotoop.

Biotoop	Aantal paren	% aandeel v.h. totaal	Gemiddeld aantal paren per localiteit
Stads/dorps tuin	33	30,8	1,3
Stadspark	22	20,5	1,6
Kasteelpark	20	18,6	1,8
Kerkhof	9	8,4	1,5
Gevarieerd loofbos	9	8,4	1,5
Kloostertuin	5	4,6	1,0
Diversen	9	8,4	1,3

De binding met coniferen is heel opvallend: van de 22 paren die in parken broedden kwamen slechts 2

paren voor in gebieden zonder een enkele conifeer. Daarnaast lijkt het voorkomen van onkruidrijke ter-

Verspreiding van de Europese Kanarie in Zuid-Limburg, 1976-1978



reinen zoals braakliggende gronden een factor van belang.

De rubriek "diversen" omvat o.a. een botanische tuin, een industrieterrein met wat verspreide loofbomen en een moerassig elzenbosje met één conifeer in de nabijheid.

Uit de derde kolom wordt duidelijk dat de Europese Kanarie doorgaans met enige paren een bepaald biotoop deelt.

Over het werkelijke aantal in Zuid-Limburg broedende Europese Kanaries is nauwelijks iets te zeggen; een aantal van zo'n 175 à 225 broedparen wordt door mij zeker voor mogelijk gehouden.

4. De situatie elders in Limburg

Over de stand van zaken ten noorden van Sittard is mij helaas maar weinig bekend. Recente waarnemingen doen vermoeden dat ook hier de Europese Kanarie in opmars is: zo werden in 1978 zangposten gelocaliseerd in Obbicht aan de Maas en in Pey-Echt.

Op de meeste plaatsen, zoals bijvoorbeeld te Weert, schijnt ze echter nog te ontbreken, zodat het belangrijkste broedgebied hier ook nu nog gevormd wordt

door Tegelen, een traditionele broedplaats.

Anno 1978 broedden hier, zoals gezegd, 30 à 40 paren. Het belangrijkste biotoop wordt hier gevormd door de kloostertuinen te Steyl. Toevallig gevonden nesten bevonden zich in lage evergreens, esdoorns en hoge lindes.

Volgens de heer Maeghs, aan wie ik deze gegevens ontleen, overwintert de Europese Kanarie hier vrijwel jaarlijks. Van de ca. 300 ex. die hij vanaf 1965 hier geringd heeft, werd 1 ex teruggemeld uit België; voorts werden 13 ex. op de ringplaats teruggevangen.

5. Waarnemers

Voor dit artikel werd gebruik gemaakt van gegevens van de volgende waarnemers: W. van der Coelen c.s., W. Ganzevles, T. Joosten, F. Schepers, F. Hustings, R. Schols, R. Foppen, H. Offermans, H. Maeghs en W. Vergoossen, die bovendien nog enige literatuur opstuurde.

Iedereen wordt hartelijk bedankt!

Geraadpleegde Literatuur

- Bergh, L.M.J. van den:
De broedvogels van de Veluwe, Hoogwoud 1978
- Commissie voor de Nederlandse Avifauna:
Avifauna van Nederland, Leiden 1970
- Hens, P.A.:
Over het voorkomen van *Serinus serinus germanicus*, Laubm. in Nederland. Jaarber. Club Nederl. Vogelk. 12 (1921) 78-86
- Hens, P.A.:
Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg, Maastricht 1965
- Olsson, V.:
Die Expansion des Grlitzes, *Serinus serinus*, in Nord-Europa in den letzten Jahrzehnten. Vogelwarte, 25: 147-156 (1969)
- Rheinwald, Dr. G.:
Atlas der Brutverbreitung westdeutscher Vogelarten, Bonn, 1977
- Sharrock, J.T.R.:
The atlas of breeding birds in Britain and Ireland, Aylesbury, 1976
- Yeatman, L.:
Atlas des oiseaux nicheurs de France, Paris 1976

F. Hustings, Sweelinckstraat 14, Heerlen